

Nr 126.

Ankom till riksdagens kansli den 11 maj 1920 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upphörande i viss utsträckning av nu utgående ersättning åt personer, menigheter och allmänna inrättningar för dem genom införande av strafflagen den 16 februari 1864 frångångna bötesandelar.

(3:e avd.)

Uti den till riksdagen den 7 januari 1920 avlåtna propositionen angående statsverkets tillstånd och behov har Kungl. Maj:t under andra huvudtiteln (punkt 25) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, i det å ordinarie stat uppförda förslagsanslaget till ersättning åt personer, menigheter och allmänna inrättningar för dem genom nya strafflagens införande frångångna bötesandelar måtte beräknas en minskning från dess nuvarande belopp 84,000 kronor med 54,000 kronor till 30,000 kronor.

I samma proposition har Kungl. Maj:t vidare under femte huvudtiteln (punkt 40) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition om upphörande i viss utsträckning av nu utgående ersättning åt personer, menigheter och allmänna inrättningar för dem genom nya strafflagens införande frångångna bötesandelar, beräkna en höjning av det ordinarie anslaget till Allmänna Barnhuset i Stockholm från dess nuvarande belopp 78,000 kronor med 6,700 kronor till 84,700 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i en till riksdagen avlåten, den 30 januari 1920 dagtecknad proposition, nr 87, vilken hänvisats till statsutskottets förberedande behandling, under återopande av bilagt utdrag

av statsrådsprotokollet över justitiedepartementsärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att

dels — med förklarande ej mindre, beträffande de häradsnämnder, rådhusrätter, poliskammaren i Norrköping, städer, stadsfiskalerna i Nyköping, Sala, Säter, Västervik, Lidköping, Kristinehamn, Filipstad, Jönköping, Nora, Karlskrona, Kristianstad, Växjö och Norrköping, Norrköpings polisgevaldiger, polispersonalen i Göteborg, stadsvaktmästaren och två poliskonstaplar i Uddevalla, tre poliskonstaplar i Härnösand, allmänna barnhusinrättningen, polispersonalens i Stockholm pensionsinrättning, Stockholms stads poliskassa, polisgevaldigern i Karlskrona och länsmannen i Trollhättans distrikt tillerkända ersättningar för dem genom strafflagens införande frångångna bötesandelar, att sistnämnda två ersättningar icke skola utgå för tiden efter 1920 års ingång samt att övriga ersättningar skola upphöra med utgången av samma år, än även att vederlag för ersättningens upphörande skall tilldelas såväl allmänna barnhusinrättningen, på sätt nedan angives, som ock var stad med vad efter en räntefot av fyra procent motsvarar det kapitaliserade beloppet av ersättningen, beräknad för Halmstad till 116 kronor 70 öre, för Göteborg till 4,556 kronor och för en var av övriga städer till det staden i Kungl. Maj:ts brev den 7 september 1869 tillagda belopp, samt att vederlaget till städerna må lyftas efter ingången av december månad 1920 — i riksstaten för år 1921 nedsättas det under andra huvudtiteln uppförda ordinarie förslagsanslaget till ersättning åt personer, menigheter och allmänna inrättningar för dem genom strafflagens införande frångångna bötesandelar, nu 84,000 kronor, med 57,100 kronor, till 26,900 kronor,

dels, för beredande av vederlag åt städerna i förut angivna hänseende, på tilläggsstat för år 1920 under andra huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag, högst 218,118 kronor,

dels i riksstaten för år 1921 under femte huvudtiteln uppföra det nu under åttonde huvudtiteln med 78,000 kronor upptagna ordinarie anslaget till allmänna barnhuset i Stockholm med ett med 6,700 kronor till 84,700 kronor förhöjt belopp,

dels ock, beträffande de ersättningar för frångångna bötesandelar, som tillerkänts borgmästaren i Vaxholm, stadsfiskaler, med undantag av förut nämnda tretton stadsfiskaler, och stadstjänaren i Umeå, förklara, att ersättning ej skall utgå till den, som efter den dag, som Kungl. Maj:t bestämmer, utnämnes eller förordnas till innehavare av dylik tjänst eller däremot svarande befattning.

I fråga om utredningen i ämnet får utskottet hänvisa till åberopade statsrådsprotokollet.

I 32 kapitlet 1 § rättegångsbalken stadgas, att böter, som ådömas enligt 1734 års lag, skola, där ej finnes utsatt vilken dem njuta skall, gå till treskiftes mellan Konungen, häradet eller staden samt målsäganden. Enligt 3 § i samma kapitel taga av den häradet tillfallande lott häradshövdingen, nämnden och häradet var sin tredjedel, under det att av stadens lott två tredjedelar tillfalla rådhusrättens ledamöter och fördelas så, att borgmästaren tager dubbel lott mot rådmän.

Vid sidan av nu omförmälda allmänna stadganden gällde, före införandet av strafflagen av den 16 februari 1864, till följd av särskilda föreskrifter i vissa fall andra regler för bötesfördelningen. Enligt dessa tillföll andel av vissa böter någon menighet eller allmän inrättning, såsom kyrkan, de fattiga eller allmänna barnhusinrättningen i Stockholm.

Genom strafflagen av den 16 februari 1864 upphävdes med vissa undantag missgärnings- och straffbalkarna i 1734 års lag tillika med alla de särskilda stadganden, som utgjorde förklaring eller ändring av vad sagda balkar innehöllo eller tillägg däri, ävensom alla i övriga balkar av samma lag eller i särskilda lagar, författningar eller vitesförbud givna straffbestämmelser för brott, å vilka i nya lagen utsatts straff. I 2 kapitlet 8 § av strafflagen stadgas, att böter, som enligt densamma ådömas, skola tillfalla kronan.

Från och med strafflagens trädande i kraft den 1 januari 1865 upphörde sålunda förut omförmälda föreskrifter rörande bötesfördelning att äga tillämpning å böter för brott, därå i strafflagen utsatts sådan straffpåföljd.

Vid 1862—1863 års riksdag anförde rikets ständer, efter antagande av det då framlagda förslaget till strafflagen, i skrivelse den 21 oktober 1863, att ständernas uppmärksamhet blivit fäst på billigheten av att bereda ersättning åt de menigheter, inrättningar och tjänstemän, vilka genom den förändrade dispositionen av böter, som efter den nya strafflagen ådömdes, komme i saknad av förut åtnjutna och tillförsäkrade inkomster beroende på andelar i böter, och beslöt ständerna att såsom ersättning för de förluster, som till följd av strafflagens innehåll att däri stadgade böter böra kronan tillfalla kunde drabba personer, menigheter eller allmänna inrättningar, finge av inflytande bötesmedel från och med det år den nya strafflagen trädde i verksamhet tills vidare

dem tilläggas ett belopp motsvarande vad de efter medelberäkning för senaste fem år ditintills årligen uppburit.

Statskontoret, som anbefalldes att inkomma med yttrande och förslag angående lämpligaste sättet att bereda verkställighet åt vad rikets ständer sålunda beslutat, avgav i anledning härav utlåtande den 2 juni 1865. Jämväl justitiekanslern yttrade sig i ärendet.

I enlighet med hemställan av statskontoret och justitiekanslern utfärdades den 29 augusti 1865 kungörelse av innehåll, att alla de, vare sig menigheter, allmänna inrättningar, tjänstemän eller andra personer, vilka ansågo sig äga grundade anspråk på ersättning för förlust, som tillskyndats dem därigenom att böter, uti vilka de tillförene åtnjutit andel, dåmera enligt nya strafflagen helt och hållet tillfölle kronan, borde före den 1 mars 1866 till utbekommande av sådan ersättning anmäla sig hos Kungl. Maj:ts befallningshavande och därvid med behöriga handlingar styrka vad de under åren 1860—1864 åtnjutit i andelar av ifrågavarande slags böter ävensom, därest rättigheten att uppbära andelar av böter grundade sig på annat än allmän lag och författning eller kunde vara någon inrättning eller menighet för all framtid tillförsäkrad, sådant behörigen ådagalägga; och ville Kungl. Maj:t, sedan befallningshavandena granskat nämnda handlingar och yttrat sig över de väckta anspråken, vidare besluta i anledning av desamma.

Frågan om särskilt anslag för bestridande av utgifterna för ersättning uti ifrågakomna hänseende väcktes härefter vid 1865—1866 års riksdag. Under erinran om ständernas förut berörda, den 21 oktober 1863 anmälda beslut, föreslog Kungl. Maj:t nämligen i statsverkspropositionen, att ständerna måtte för nästa statsregleringsperiod anvisa ett särskilt förslagsanslag att under rubrik »ersättning till personer, menigheter eller allmänna inrättningar för dem genom nya strafflagens införande frångångna bötesandelar» uppföras å riksstatens andra huvudtitel med 250,000 riksdaler. Denna framställning blev av ständerna i skrifvelse den 24 februari 1866 bifallen.

I anledning av kungörelsen den 29 augusti 1865 hade emellertid åtskilliga ansökningar om ersättning, efter förberedande granskning hos länsstyrelserna, av dessa insänts till Kungl. Maj:t och i justitiedepartementet slutligen granskats. I ett härefter den 13 mars 1866 utfärdat brev förklarade Kungl. Maj:t, att vid prövning av dessa ansökningar Kungl. Maj:t, på sätt i ständernas skrifvelse den 21 oktober 1863 anförts, väl ansett det icke vara en ovillkorlig följd av rättvisans och billighetens fordringar varken, att ifrågavarande ersättningar bleve vid vissa tjänstebefattningar fästade längre än under de innehavares tjänstetid, *Bihang till riksdagens protokoll 1920. 6 saml. 52 häft. (Nr 124—131).* 2

vilka tillträtt sina befattningar före den nya strafflagens trädande i verket, eller att de för all framtid skulle tilläggas kommunerna eller att allmänna inrättningar skulle förklaras därtill berättigade. Men *då*, vad först anginge tjänstemännen, ej allenast för en stor del av allmänna åklagarna, såsom även av justitiekanslern vore framhållet, ifrågavarande bötesandelar utgjort en väsentlig del av deras avlöning, som icke skulle kunna utan motsvarande ersättning dessa befattningar frångas, med mindre möjligheten av deras framtida tillsättande äventyrades, än även många domare- och tjänstebefattningar, vilka dittills andelar av ifrågavarande slags böter tillkommit, för det dåvarande vore så svagt avlönade, att någon minskning i deras inkomster icke skäligen syntes böra ifrågakomma, samt särskiljandet av de befattningar, för vilka någon ersättning måhända icke för all framtid vore oundgänglig, lämpligen icke kunde ske annorlunda än i sammanhang med det förslag till definitiv reglering, varom rikets ständer gjort framställning; *då*, i fråga om kommunerna, ständerna funnit billigt, att kommunerna, åtminstone intill dess de hunnit att med avseende å de nya förhållandena vidtaga förändrade anordningar för sina penningbehovs reglerande, bibehölles vid förut varande av bötesandelar beroende inkomster; *och då* av ständernas uttalade förutsättning att sådana allmänna inrättningar, som förtjänade och behövde understöd av staten, skulle erhålla detta under lämpligare form än ifrågavarande ersättningsanslag syntes följa, att samma ersättning icke borde dem frångas, förr än frågan om behovet av direkt anslag hunnit prövas, fann Kungl. Maj:t skäligt förordna, att alla ersättningar, som bleve av Kungl. Maj:t bestämda, skulle utgå tills vidare och intill dess den av ständerna begärda reglering kunde åstadkommas eller annorlunda förordnades; dock att, därest ersättning sålunda komme att tillfalla någon tjänsteman, vilken blivit till sin befattning utnämnd efter det nya strafflagen trätt i verket, icke på nämnda ersättning finge grundas anspråk på att jämväl vid en framtida reglering varda därvid bibehållen.

Tillika förordnade Kungl. Maj:t, att ersättningarna skulle utbetalas, för år 1865 ofördröjligen samt för åren 1866 och 1867 efter december månads ingång.

De belopp, som efter sålunda angivna grunder blevo intill 1866 års slut anvisade att utgå från förevarande förslagsanslag å 250,000 kronor, uppgingo till 134,301 kronor. Åtskilliga ansökningar om ersättning hade emellertid då ännu ej hunnit prövas.

Under åberopande av sistberörda förhållande anförde justitiestatsministern till statsrådsprotokollet den 4 januari 1867, att något förslag

till slutlig reglering av ersättningen för mistade bötesandelar då icke torde kunna ifrågasättas, även om det skulle anses lämpligt att avgöra denna fråga på en gång för alla dem, vilka förklarats berättigade till en dylik ersättning. Denna prövning om ersättning för mistade bötesandelar torde, yttrade justitiestatsministern vidare, i fråga om de tjänstemannastater, för vilka ny lönereglering även av andra skäl vore att emotse, såsom t. ex. landsstaten, måhända böra företagas i sammanhang med den allmänna löneregleringen särskilt för varje stat. I alla händelser torde det dock vara Kungl. Maj:t obetaget att efter sig företeende omständigheter beträffande statens tjänstemän förordna om ersättningens upphörande för sådana, som efter 1865 års början tillträtt sina befattningar och för vilkas tillräckliga avlöning Kungl. Maj:t funne sådan ersättning icke vidare vara av nöden. Justitiestatsministern hemställde därför, att ett förslagsanslag för ifrågavarande ändamål och under enahanda villkor, som för det då beviljade blivit stadgade, måtte av riksdagen jämväl för nästa statsregleringsperiod anvisas, men att beloppet av detsamma måtte nedsättas till 160,000 kronor.

Kungl. Maj:ts proposition härom blev av riksdagen bifallen; och blev anslaget vid 1868 års riksdag upptaget i riksstaten med oförändrat belopp 160,000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t jämlikt brev den 7 september 1869 beslutat, att de ersättningar, som borde tillkomma dels rådhusrätterna och dels i följd av särskilda resolutioner eller privilegier vissa städer, skulle till följd av den därutinnan åstadkomna utredning utgå med vissa angivna belopp. Tillika meddelade Kungl. Maj:t i samma brev ytterligare föreskrifter rörande ifrågavarande anslag, bland annat om indragning av vissa ersättningsbelopp.

I anledning av de beslutade indragningarna upptogs förevarande anslag i riksstaten för åren 1871—1874 med allenast 117,000 kronor.

Till följd av beslutad indragning vid reglering av häradshövdingarnas löneförmåner av de till dem utgående ersättningsbelopp nedsattes anslaget vid 1874 års riksdag ytterligare till 111,000 kronor.

Genom Kungl. Maj:ts brev den 26 maj och den 24 november 1876 förklarades, genom det förra, att bötesersättning icke vidare skulle utgå till landsfiskal, som därefter förordnades, och genom det senare, att den advokatfiskalerna i rikets hovrätter dittills tillkommande ersättning för mistade bötesandelar skulle med 1876 års utgång upphöra.

I anledning härav samt med avseende jämväl därå att åtskilliga av ifrågavarande ersättningar voro anslagna till vissa personer och följ-

aktligen komme att upphöra vid dessa personers död blev anslaget vid 1877 års riksdag än vidare nedsatt till 107,000 kronor.

Slutligen minskades detsamma vid 1879 års riksdag till 84,000 kronor, enär genom den med nämnda år inträdda löneregleringen för kronofogdar och länsmän dessas rättighet till ifrågavarande ersättning upphört. Med sistnämnda belopp är anslaget fortfarande i riksstaten upptaget.

I sin den 30 november 1901 avgivna berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1900 erinrade riksdagens revisorer beträffande ifrågavarande anslag om rikets ständers skrivelse den 21 oktober 1863 och anförde vidare, att det kunde ifrågasättas, huruvida den utredning i förevarande ämne och den därav föranledda reglering, som i berörda skrivelse åsyftats, verkligen blivit åstadkommen, samt att önskligt vore, att en fullständig utredning bleve avvägabragt till beredande av möjlighet för ifrågavarande ersättnings slutliga upphörande.

I anledning härav anhöll riksdagen i skrivelse den 10 maj 1902, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa fullständig utredning i fråga om nämnda ersättning och till riksdagen inkomma med förslag till åtgärder för ersättnings upphörande. Enligt riksdagens åsikt skulle det nämligen otvivelaktigt lända till enkelhet och reda i förvaltningen, om ifrågavarande mångskiftande ersättning kunde upphöra; ett beslut därom måste emellertid byggas på en omfattande utredning i avseende å såväl vederbörandes rätt till ersättnings utbekommande som sättet för dess avlösning, där sådan måste förekomma.

Genom remiss den 6 juni 1902 anbefallde Kungl. Maj:t statskontoret att med anledning av riksdagens framställning och efter vederbörandes hörande avgiva utlåtande i ärendet.

I cirkulärskrivelse den 27 april 1904 anmodade därefter statskontoret överståthållarämbetet och länsstyrelserna dels att inhämta yttrande från samtliga ersättningstagare, huruvida den till dem utgående ersättning av ifrågavarande slag vore av beskaffenhet att fortfarande böra utgå och i sådant fall varpå detta förhållande grundade sig samt på vilka villkor ett avstående från ersättningen skulle kunna äga rum, dels ock att meddela utlåtande i ärendet med upplysning, huruvida utgående ersättning grundade sig på särskilda privilegier eller före strafflagens tillkomst givna resolutioner, samt avgiva förslag beträffande sättet för en eventuell avlösning av samma ersättning.

Sedan yttranden i åsyftad riktning under åren 1904—1907 avgivits,

har statskontoret den 28 januari 1913 inkommit med sitt infordrade utlåtande.

I anledning av den utav statskontoret förebragta utredningen i ärendet underkastades detta ytterligare bearbetning inom justitiedepartementet. Efter det därpå yttrande infordrats från justitiekanslersämbetet, avgav detta den 17 oktober 1916 utlåtande i ärendet.

Vid anmälan av förevarande ärende i och för reglering för år 1918 av riksstatens andra huvudtitel, anförde föredragande departementschefen, att den i ärendet verkställda undersökning givit vid handen att, därest till vissa städer erlades vederlag en gång för alla med sammanlagt 211,000 à 213,000 kronor samt vidare vissa anslag höjdes med tillhopa omkring 11,000 kronor, ifrågavarande förslagsanslag skulle kunna ned sättas till 32,000 à 36,000 kronor, därvid dock en övergångstid av två år för indragning av ett belopp om i runt tal 7,200 kronor skulle kunna ifrågasättas. Då enligt den sålunda förebragta utredningen de åtgärder, som skulle kunna vidtagas för ersättnings upphörande, syntes medföra en engångsutgift, som skulle avsevärt överstiga 200,000 kronor, hölle departementschefen före, att på grund av då rådande krisförhållanden det borde få tills vidare anstå med dylika åtgärders sättande i verket. Departementschefen inskränkte sig därför till att angiva anslaget till upptagande i riksstaten med oförändrat belopp.

Samma skäl, som då avhöll Kungl. Maj:t från att vidtaga några åtgärder för ifrågavarande ersättnings upphörande, fann departementschefen vid anmälan av ärendet för regleringarna för år 1919 och 1920 av riksstatens andra huvudtitel, alltjämt föreligga och hemställde därför om anslagets upptagande med oförändrat belopp.

I skrivelse den 12 juni 1919 anförde riksdagen, att riksdagen funne att, därest på angivet sätt förevarande anslag skulle kunna nedbringas till 32,000 à 36,000 kronor, det vore — även med hänsyn tagen till det jämförelsevis betydande anslagsbelopp, som därför skulle på en gång erfordras — för staten fördelaktigast att en uppgörelse med vederbörande städer snarast komme till stånd. För år 1920 ansåg emellertid riksdagen, att anslaget borde beräknas till samma belopp som för år 1919.

Under erinran om riksdagens nyssberörda uttalande får utskottet, som icke funnit skäl till erinran mot Kungl. Maj:ts förevarande förslag, hemställa,

att riksdagen må

a) — med förklarande ej mindre, beträffande de

häradsnämnder, rådhusrätter, poliskammaren i Norrköping, städer, stadsfiskalerna i Nyköping, Sala, Säter, Västervik, Lidköping, Kristinehamn, Filipstad, Jönköping, Nora, Karlskrona, Kristianstad, Växjö och Norrköping, Norrköpings polisgevaldiger, polispersonalen i Göteborg, stadsvaktmästaren och två poliskonstaplar i Uddevalla, tre poliskonstaplar i Härnösand, allmänna barnhusinrättningen, polispersonalens i Stockholm pensionsinrättning, Stockholms stads poliskassa, polisgevaldigern i Karlskrona och länsmannen i Trollhättans distrikt tillerkända ersättningar för dem genom strafflagens införande frångångna bötesandelar, att sistnämnda två ersättningar icke skola utgå för tiden efter 1920 års ingång samt att övriga ersättningar skola upphöra med utgången av samma år, än även att vederlag för ersättningsens upphörande skall tilldelas såväl allmänna barnhusinrättningen, på sätt nedan angives, som ock var stad med vad efter en räntefot av fyra procent motsvarar det kapitaliserade beloppet av ersättningen, beräknad för Halmstad till 116 kronor 70 öre, för Göteborg till 4,556 kronor och för en var av övriga städer till det staden i Kungl. Maj:ts brev den 7 september 1869 tillagda belopp, samt att vederlaget till städerna må lyftas efter ingången av december månad 1920 — i riksstaten för år 1921 ned-sätta det under andra huvudtiteln uppförda ordinarie förslagsanslaget till ersättning åt personer, menigheter och allmänna inrättningar för dem genom strafflagens införande frångångna bötesandelar, nu 84,000 kronor, med 57,100 kronor, till 26,900 kronor,

b) för beredande av vederlag åt städerna i förut angivna hänseende, på tilläggsstat för år 1920 under andra huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag, högst, 218,118 kronor,

c) i riksstaten för år 1921 under femte huvudtiteln uppföra det nu under åttonde huvudtiteln med 78,000 kronor upptagna ordinarie anslaget till allmänna barnhuset i Stockholm med ett med 6,700 kronor till 84,700 kronor förhöjt belopp,

d) beträffande de ersättningar för frångångna

bötesandelar, som tillerkänts borgmästaren i Vaxholm, stadsfiskaler, med undantag av förut nämnda tretton stadsfiskaler, och stadstjänaren i Umeå, förklara, att ersättning ej skall utgå till den, som efter den dag, som Kungl. Maj:t bestämmer, utnämnes eller förordnas till innehavare av dylik tjänst eller däremot svarande befattning.

Stockholm den 11 maj 1920.

På statsutskottets vägnar:

S. H. KVARNZELIUS.

Närvarande: se under utlåtandet nr 124.
